

Borgholms bio

Borgholms stad, Borgholms kn, Kalmar län

ANTIKVARISK MEDVERKAN VID OMMÅLNING AV FASAD I ÄNDRAD
FÄRGSÄTTNING

ANTIKVARISK RAPPORT 2020:04
Katja Meissner

BYGGKULT

BYGGKULT - Byggnadsvård och kulturmiljö är ett fristående konsultföretag med säte på Öland. Vi erbjuder konsulttjänster såsom antikvarisk medverkan, rådgivning, konsekvensanalyser, utredningar och dokumentationer till myndigheter, församlingar, föreningar och privatpersoner. Vi har lång erfarenhet inom branschen med särskild vikt på samhällsplanering, vård- och underhåll av byggnadsminnen samt det kyrkliga kulturarvet. Vi förfogar över stor kunskap om bland annat färgsättning, traditionella material, teknisk byggnadsvård, stilhistoriska inredningar, grönt kulturarv och dendrokronologi. BYGGKULT är medlemsföretag i nätverket *Byggnadsvård Qvarnarp* och ingår i branschorganisationen *Byggnadsvårdsföretagen i Sverige*. Katja Meissner är *certifierad sakkunnig inom kulturvården (KUL-K)*.

Borgholms bio

Borgholms stad, Borgholms kn, Kalmar län

ANTIKVARISK RAPPORT 2020:04

Beställare

Pär Stenberg

Rapport

Katja Meissner/BYGGKULT, 2020-08-20

Fotografier

Katja Meissner/BYGGKULT

Layout

Katja Meissner/BYGGKULT

Innehåll

Inledning.....	5
Antikvarisk medverkan	5
Fastighetsuppgifter	6
Administrativa uppgifter	7
Byggnadsminnet Borgholms bio	8
Beskrivning av åtgärderna	9
Fasad	9
Fönster.....	17
Dörr mot innergården	23
Eventuella avvikelser från Länsstyrelsens beslut.....	25
Godkännande/slutbesiktning.....	25
Källor.....	25
Sändlista.....	25

Inledning

Borgholms bio inklusive övriga byggnader på fastigheten förklarades för byggnadsminne 2001-01-18 vilket innebär att den inte får förändras utan tillstånd från Länsstyrelsen. I samband med Borgholmsbiografens 100-årsjubileum 2020 har fastighetsägaren ansökt om tillstånd att få måla om biografens fasader i en annan färgställning. I samband med tillståndsansökan hos Länsstyrelsen har ägaren därför tagit fram ett färgsättningsförslag som är baserat på den färgundersökning som utfördes 2019-10-30 av Katja Meissner och Anna Reuterswärd, Byggkult.

2020-03-04 beviljade Länsstyrelsen i Kalmar län tillstånd enligt 3 kap. Kulturmiljölagen till förändrad färgsättning på Borgholms bio, Borgholms kommun. I beslutet villkorade Länsstyrelsen att arbetet skulle utföras i samråd med antikvarisk expert. Arbetet utfördes av fönsterhantverkaren Carl Barke och underentreprenören Olsborgs måleri under sommaren 2020 och följdes upp av antikvariskt medverkande Katja Meissner, Byggkult.

Antikvarisk medverkan

Antikvarisk medverkan krävs ofta när Länsstyrelsen lämnar bidrag till byggnadsvård eller vid ändringar av byggnadsminnen och vid åtgärder i kyrkor som kräver Länsstyrelsens tillstånd. Uppdragets omfattning och innehåll varierar beroende på villkoren i Länsstyrelsens beslut. Den antikvariskt medverkande har som uppgift att följa projektet kontinuerligt och att dokumentera arbetet före, under och efter slutförandet. Vanligt förekommande uppgifter är att:

- bistå byggherren med antikvarisk rådgivning
- delta i byggmöten och besiktningar
- lämna detaljanvisningar, till exempel att bestämma exakt kulör vid om målning av en fasad
- dokumentera vad som kommer fram under arbetet gällande material, ytskikt och annat som är av byggnadshistorisk betydelse
- uppmärksamma avvikelser från beslutet och vid behov ta kontakt med Länsstyrelsen för samråd
- sammanställa en antikvarisk rapport efter slutfört arbete

Fastighetsuppgifter

Karta: Lantmäteriet 2020.

Borgholms bio

Kamelen 1, Borgholms stad, Borgholms kn, Kalmar län

Anläggningsår

1919

Adress

Södra Långgatan 24
387 32 Borgholm

Koordinater

N6305082, E600889 (SWEREF 99TM)

Lagskydd

Skyddat enligt kulturmiljölagens 3 kap.

Tillsynsmyndighet

Länsstyrelsen i Kalmar län

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens beslut

Tillstånd till ändring av byggnadsminne enligt 3 kap Kulturmiljölagen (1988:950) (KML), beslutsdatum 2020-03-04 (Dnr. 432-7313-19)

Beslut om bidrag till bidrag till kulturmiljövård (Dnr. 434-1865-2020)

Relevanta handlingar i ärendet

Katja Meissner, Byggekult: Byggnadsminnet Borgholms bio. Färgundersökning. Antikvarisk rapport 2019:09

Beställare

Pär Stenberg

Entreprenörer

Carl Barke fönsterhantverk

Olsborgs måleri

Antikvarisk medverkan

Katja Meissner, BYGGKULT

Rapportansvarig

Katja Meissner, BYGGKULT

Tidsperiod för arbetets genomförande

2020-03-10 till 2020-08-12

Startmöte 2020-03-10

Närvarande: Katja Meissner och Carl Barke

Besiktning 2020-04-24

Närvarande: Katja Meissner och Carl Barke

Slutbesiktning 2020-08-12

Närvarande: Katja Meissner och Carl Barke

Byggnadsminnet Borgholms bio

Borgholms biograf invigdes 1920 och är en av Sveriges äldsta bevarade landsortsbiografer. Unikt är att byggnaden från början uppfördes för biografändamål. Byggnaden är belägen på fastigheten Kamelen 1 med huvudfasaden riktad mot Södra Långgatan. Utöver biografen finns på fastigheten ytterligare 4 byggnader. I hörnet Södra Långgatan/Västra Kyrkogatan och i direkt anslutning till biografen ligger ett bostadshus i 1,5 våningar med sadeltak och frontespis samt en mindre vinkelbyggnad ut mot nord. Byggnaden är uppförd under 1800-talets senare del. Utmed Västra Kyrkogatan ligger fastighetens äldsta byggnad, ett f.d. bostadshus i en våning med sadeltak. Byggnaden antas vara uppförd under 1800-talets första hälft. På innergården finns dessutom en uthuslänga med vagnsskjul, tvättstuga och dass samt ett f.d. stall från 1800-talets senare del, som numera används som loge till biografen.

Biografen färgsattes år 2000 i en ljusbeige kulör som även återfanns på fasaden som nedersta färglagret, vid en färgundersökning som genomfördes på uppdrag av Länsstyrelsen höst 2019. Kulören antas vara biografens ursprungliga grundfärg som var något ljusare än byggnadens ursprungliga monokromt beigea färgsättning på 1920-talet. Sedan dess har fasaderna målats om i nya färgställningar vid flera tillfällen. Bland annat var byggnaden i olika tidsperioder färgsatt i grågröna, brunbeigea och klarblåa nyanser.

Fastighet Kamelen 1 sett från nordväst.

Beskrivning av åtgärderna

Den antikvariska medverkan har skett i samband med tillståndsgivning enligt Kulturmiljölagens 3 kap. Tillståndsbeslutet utfärdades 2020-03-04 av Länsstyrelsen i Kalmar län (Dnr. 432-7313-19). Tillståndet omfattade en förändrad färgsättning av biografbyggnaden. Åtgärderna omfattade ommålning av biografens fasader, fönster samt dörr mot innergården.

Borgholms bio har under årens lopp varit bemålad med flera olika kulörer. Den nu valda grågröna färgsättningen grundar sig på de kulörer som skrapats fram som den färgsättning bion haft som nummer två i raden av färgsättningar. Panelen var då målad i en ljusgrön nyans och snickerierna i en något mörkare grön kulör. Det är dock oklart hur fönsterbågar, omfattningar mm var färgsatta då. Fönsterkulören valdes därför fritt.

Utöver de tillståndspliktiga åtgärderna omfattade arbetena också målning av plåttaket över gårdsentrén.

Fasad

Gatufasaden uppvisar en sparsamt dekorerad nyklassicistisk tempelkuliss. Fasaden av trä är uppdelad i tre fält med liggande faspanel mellan släta pilastrar med enkelt profilerade kapital. Dessa bär upp en slät arkitrav på vilken det vilar en tympanon med liggande faspanel. Byggnadens långsida vetter mot fastighetens innergård och har en mycket enkel utformning. Den liggande faspanelen är helt utan indelningar. Fasaden avslutas uppåt med en trappad takfotslåda.

Biografen färgsattes år 2000 i en ljusbeige kulör som antas vara biografens ursprungliga grundfärg. Den var något ljusare än byggnadens ursprungliga monokromt beigea färgsättning på 1920-talet.

Tillstånd före åtgärderna

- Sista målningen utfördes med en modern färgtyp, trol. alkydolfjärg.
- Samtliga ytor var målningsslitna.
- Vid ommålningen år 2000 skrapades byggnaden så gott som trärent. Panelens kanter och profil skadades då av den hårdhänta skrapningen.

Utförda åtgärder

- Lätt skrapning till fast underlag samt slipning av samtliga ytor.
- Grundmålning med E&C linoljegrund.
- Mellanstrykning och slutstrykning med E&C linolfjärg. Kulör enligt färgundersökningen 2019. Gatufasad: panel NCS 2005-G70Y; pilastrar, hörnlådor, listverk, fönsteröverstycke, fönster- och dörrfoder NCS4010-G70Y. Gårdsfasad: panel, hörnlådor, listverk NCS 2005-G70Y. Fönster- och dörrfoder NCS4010-G70Y.

Antikvariskt ställningstagande - fasad

- Enligt färgsättningsförslaget 2020-02-20 som ligger till grund för Länsstyrelsens beslut skulle hörnlådor, takfot och vattbräda på fasaderna mot innergården betonas i samma mörkare kulör som snickerierna på gatufasaden. Biografens byggnadskropp är dock i sin gestaltning mycket funktionell, en funktionalitet som göms mot gatan bakom en kuliss i form av en tempelfasad. Den enkla fasadgestaltningen på baksidan synliggör denna funktionalitet. Efter startmötet bestämdes därför att färgsättningen mot innergården bör hållas mer tillbakadragen och att hörnbräda, takfot och vattbräda inte bör avsättas från fasaden i en annan kulör. Fönster och dörrfoder betonades med den mörkare gröna kulören. Ändringen har inte samrått med Länsstyrelsen.
- Den antikvariskt medverkande rekommenderade att stuprör och hängrännor i zink skulle målas i samband med fasadrenoveringen för att på sikt förhindra rost. Det var dock fastighetsägarens önskemål att behålla zinkdetaljerna omålade. På stuprören förekommer en del färgstänk från både tidigare och senaste fasadrenovering. Av estetiska skäl bör färgstänket avlägsnas.

Antikvariska iakttagelser - fasad

- Vid skrapningen upptäcktes en engelskröd kulör som inte hade upptäckts vid färgundersökningen år 2019. Kulören återfanns på skyltfönstrets foder samt på fodren runt entré- och gårdsdörren. Färgen låg under den ljusbeigea färgen från år 2000. Vid renoveringen år 2000 skrapades fasaden nästan trärent, därför var det inte möjligt att koppla den röda kulören till en viss epok. Möjligen tillhör den röda kulören Biografens tid som stripteasenattklubb *Variété Petit Paris* som drevs i lokalerna under 1980-talet. Fasaderna lär vid den tiden ha varit blåa.

Fasaden före ommålningen

Huvudfasad

V-fasad

S-gavel

Avflagnande färg

Algpåväxt

Fasaden under ommålningen

Huvudfasad, underarbetet med slipningen är avslutat.

Spår efter en röd färgsättning på dörrfodret vid huvudentrén och fönsterfodren runt skyltfönstret.

Fasaden efter ommålningen

Huvudfasad

V-fasad

S-gavel

Fönster

Biografen har 7 fönster, 5 i huvudfasaden och 2 mot innergården. Fönstren i huvudfasaden har 4-lufter, fast mitt- och tvärpost, vattbräda över tvärposten och fönsteröverstycke i tympanonform. De övre lufterna är 3-delade och har delvis munblåst glas. Undantaget är skyltfönstret som har en stor ruta istället för de 2 nedre lufterna. Alla fönster är byggnadens ursprungliga från 1919.

Fönstren målades senast i samband med fasadrenoveringen år 2000. Fönstren fick då samma ljusbeigea kulör som övriga fasaden.

Tillstånd före åtgärderna

- Senaste målningen utfördes med en modern färgtyp, trol. alkydoljefärg.
- Samtliga fönster var mycket slitna med färgbortfall, krackeleringar, rostiga beslag och kittbortfall.
- Flera bågar hade dålig passning.
- Två fönster i gatufasadens övervåning hade krossade rutor.
- Skyltfönstret hade trasig gummitätning, med kondens mellan rutorna som följd. Glaslisterna var mycket slitna.

Utförda åtgärder

Färgborttagning

- Färgen på fönster och foder togs bort till trärens yta.
- En färgruta sparades på det högra fönstret på huvudfasadens övervåning. Färgrutan finns på utsidan i högra hörnet upptill.

Glas

- Samtliga glas plockades ut inför renoveringen.
- Vid behov impregnerades falsen med kallpressad rå linolja.
- Samtliga falsar grundmålades med E&C linoljegrund.
- Glasen lades i tryckkitt. All kittning gjordes med linoljekitt.
- Trasiga glas ersattes med likvärdiga munblåsta glas. På bottenvåningens vänstra fönster byttes floatglaset i de nedre lufterna ut mot 3 mm kulturglas.

Beslag

- Moderna 5-håls hörnjärn ersattes med mer tidsenliga 4-håls hörnjärn likt de som återfanns på vissa bågar.
- Beslagen rostskyddsbehandlades med Isotrol grund.

Lagningar

- En ny glaslist tillverkades till skyltfönstret.

Målning

- Grundmålning med E&C linoljegrund
- Mellanstrykning och slutstrykning med E&C linoljefärg NCS 5010-G30Y.
- Fönsterblecken målades i samma nyans som fönstren.
- Fönster mot gatan: Insidorna målades i samma ljusgråa nyans som tidigare. Färgen bröts efter Wibos receptsamling 20-043.
- Skyltfönster: Mahognylasyren på innerbågen bättringsmålades.
- Fönster mot innergården: Lasyr på insidan bättringsmålades.

Antikvariskt ställningstagande - fönster

- Enligt färgsättningsförslaget 2020-02-20 skulle fönsterbågar och karm målas i NCS S7502-Y. Efter att färgproverna kollades på plats ansåg både fönsterhantverkaren och den antikvariskt medverkande att fönstren skulle bli för mörka med den valda kulören och att fönstren då skulle upplevas som stora svarta hål som dominerar fasaden och skapar en obalans. För att entrén med ekdörren och skärmtaket även i framtiden skulle upplevas som de framträdande detaljerna i fasaden föreslogs att måla fönsterbågar och karm i samma ljusa kulör som panelen och att enbart betona snickerierna med den mörkare gröna nyansen. Fastighetsägarna önskade dock att fönstren skulle få en egen kulör. Som fönsterfärg valdes NCS 5010-G30Y, en grön nyans som matchade fasadkulören. Ändringen har inte samrått med Länsstyrelsen.
- Glaslisten till skyltfönstret visade sig vara ihopsatt av två lister vilket medförde att regnvatten trängde in i fogen. Det bestämdes därför att tillverka den nya glaslisten i ett stycke. Nedre glaslisten fick dessutom något större dimensioner för att förbättra vattenavrinningen.

Antikvariska iakttagelser - fönster

- Vid renoveringen av skyltfönstret upptäcktes att fönstret ursprungligen hade 4 lufter likt de övriga fönstren i huvudfasaden. Vid ett senare tillfälle togs dock den nedre delen av mittposten bort och de två nedre fönsterlufterna ersattes med en fast odelad ruta. Ändringen skedde före 1954.

Fönstren före och efter ommålningen

Huvudfasad

Övervåning, vänstra fönstret

Övervåning, mittersta fönstret

Övervåning, högra fönstret

Bottenvåning, vänstra fönstret

Bottenvåning, skyltfönster

Moderna 5-håls hörnjärn ersattes med 4-håls hörnjärn.

2-delad glaslist ersattes med en ny.

V-fasad

Biosalen, vänstra fönstret

Biosalen, högra fönstret

Dörr mot innergården

Sidoentrén är en pardörr med 5 speglar per dörrblad. Dörren är ursprunglig. Över entrén sitter ett nätt skärmtak på träkonsoler belagt med rödmålad falsad plåt som antas vara den ursprungliga plåttäckningen.

Tillstånd före åtgärderna

Dörr

- Dörren var målad med tjocka lager av färg, nedre lagren i linoljefärg.
- Färgen var starkt krackelerad, med omfattande avflagingar.
- Beslagen var rostiga.
- Handtag saknades.

Skärmtak

- Färgen på skärmtakets plåttäckning flagade av.

Utförda åtgärder

Dörr

- Dörr och dörrfoder skrapades trärent.
- Grundmålning med E&C linoljegrund.
- Mellanstrykning och slutstrykning med E&C linoljefärg. Dörr: NCS 4020-Y20R, foder: NCS 4010-G70Y.

Skärmtak

- Rostskyddsbehandling med Isotrol grund.
- Slutstrykning med E&C linoljefärg i järnoxidrott, RAÄ 1A-225 (NCS 5040-Y80R).
- Trädetaljer målades ljusgrönt, NCS 2005-G70Y

Dörren före ommålningen

Dörren efter ommålningen

Avvikelser från Länsstyrelsens beslut

Inga avvikelser från beslutet har registrerats.

Godkännande/slutbesiktning

Arbetena har utförts på ett professionellt och tillfredställande sätt och kan godkännas ur antikvarisk synpunkt.

Källor

- Länsstyrelsen i Kalmar län, Beslut om byggnadsminnesförklaring, 2002-02-07
- Katja Meissner, Byggekult: Byggnadsminnet Borgholms bio. Färgundersökning. Antikvarisk rapport 2019:0925

Sändlista

- Länsstyrelsen i Kalmar län, kalmar@lansstyrelsen.se
- Riksantikvarieämbetet, registrator@raa.se
- Kalmar läns museum, topografiskt arkiv, info@kalmarlansmuseum.se
- Pär Stenberg, par.stenberg@gmail.com
- Carl Barke, carlbarke58@gmail.com

BYGGKULT

Byggkult - Byggnadsvård och kulturmiljö

info@byggkult.se

www.byggkult.se